

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. 18-е изд. М.: Русский язык, 1987. 198 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. С. 1099.
4. Стоякин Г.А. Меры защиты в советском гражданском праве: автореф. канд. дисс. ... на соискание научн. степени канд. юрид. наук. Свердловск, 1973. С. 5–17.
5. Яроцький В.Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій. Форум права. 2013. № 4. С. 467.
6. Стремоухов А.В. Человек и его правовая защита: Теоретические проблемы. СПб., 1996. С. 263.
7. Общая теория прав человека / рук. авт. колл. и отв. ред. Е.А. Лукашова. М.: НОРМА, 1996. С. 96.
8. Матвійчук В.О. Самозахист речових прав. Держава і право. 2005. Вип. 28. С. 410–412.
9. Волков С.А. Конституционные средства охраны и защиты прав и свобод человека и гражданина: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ростов-на-Дону, 1999. 51 с.
10. Гориславський К.О., Конопльов В.В. Право на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: монографія. Сімферополь: ВАТ «Сімферопольська міська друкарня» СГТ, 2007. С. 19.
11. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Свердлик Г.А., Страунинг Э.Л. Понятие и юридическая природа самозащиты в гражданском праве. Сов. государство и право. 1988. № 5. С. 17–24.
13. Кораблева М.С. Защита гражданских прав: новые аспекты. Актуальные проблемы гражданского права. М., 1949. С. 88–89.
14. Сидельников Р. Ознаки самозахисту цивільних прав. Вісник академії правових наук України. 2004. № 2 (37). С. 214–222.
15. Яроцький В.Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій. Форум права. 2013. № 4. С. 469.
16. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. С. 47.
17. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. С. 49.

УДК 347.412.1

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

CONTRACTUAL RELATIONS IN THE FIELD OF PROVIDING INFORMATION SERVICES: LEGAL NATURE AND LEGISLATIVE REGULATION

Кодинець А.О.,
д.ю.н., доцент,

доцент кафедри інтелектуальної власності

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена визначенню правової природи та місця договорів про надання інформаційних послуг у системі цивільно-правових зобов'язальних відносин, характеристики їх видів та особливостей, окреслення специфіки юридичних фактів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні договірні зобов'язання. У статті з позиції юридичної доктрини аналізуються ознаки договорів про надання інформаційних послуг, обґрунтовується концепція цивільно-правового регулювання інформаційних відносин, визначаються тенденції та перспективи правового регулювання інформаційних зобов'язань у законодавстві України.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, інформаційне зобов'язання, послуги, консалтингова діяльність, маркетингові дослідження, договір про надання інформаційних послуг.

Статья посвящена рассмотрению правовой природы и места договоров о предоставлении информационных услуг в системе гражданско-правовых обязательственных отношений, характеристики их видов и особенностей, определению специфики юридических фактов, на основании которых возникают, изменяются и прекращаются информационные договорные обязательства. В статье с позиции юридической доктрины анализируются признаки договоров об оказании информационных услуг, обосновывается концепция гражданско-правового регулирования информационных отношений, определяются тенденции и перспективы правового регулирования информационных обязательств в законодательстве Украины.

Ключевые слова: информация, информационные отношения, информационное обязательство, услуги, консалтинговая деятельность, маркетинговые исследования, договор о предоставлении информационных услуг.

The article is devoted to the consideration of the legal nature and the place of contracts for the provision of information services in the system of civil relations, the characteristics of their types and features, the specificity of legal facts, on the basis of which information contractual obligations arise, change and terminate. In the article from the perspective of legal doctrine are examined information obligations as well as the concept of civil-law regulation of information relations, trends and perspectives of legal regulation of information obligations in the civil legislation of Ukraine.

Key words: information, information relations, information obligations, services, consulting activity, marketing research, agreement on provision of information services.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах договір є універсальною правовою моделлю організації та регулювання відносин між її учасниками. Цивільно-правовий договір забезпечує регулювання майнових відносин суб'єктів підприємництва, оформлюючи їх у необхідну законодавством правову форму, виступає способом реалізації прав та інтересів учасників правовідносин, засобом узгодження взаємного волевиявлення сторін. По-

ступово договір перестає бути простим засобом фіксації прав і обов'язків сторін щодо володіння, користування або розпорядження річчю, підставою для розподілу, обміну та споживання результатів виробництва. Розвиток духовної сфери зумовив ускладнення і різноманітність інтелектуальної діяльності, багатоваріантність її результатів і форм зовнішнього втілення. У цих умовах договір набуває характеру універсальної конструкції використання інфор-

маційних ресурсів, правовим інструментом їх передачі в межах цивільних відносин.

Враховуючи активний розвиток інформаційних технологій в умовах сучасності, законодавство має не тільки відповідати потребам охорони прав суб'єктів інформаційних відносин і задовольняти інтереси суспільства, але й випереджати такі потреби та інтереси. Незважаючи на значення, яке надається договорам у сфері інформаційних відносин, в юридичній літературі і на рівні законодавства відсутній єдиний підхід на систему таких договорів. Норми чинного законодавства, що визначають види і істотні умови цих договорів, часто суперечать одна одній або обмежуються лише поверховою регламентацією відповідних правовідносин.

Стан дослідження. Проблема правового регулювання договірних інформаційних відносин присвячені наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів: Б.М. Гоголя, О.О. Городова, В.А. Дозорцева, В.І. Жукова, В.О. Калатія, В.О. Копилова, Ю.В. Носіка, В.Є. Петрова, О.П. Сергєєва, М.М. Рассолова, В.С. Цимбалюка та інших вчених. Науковим підґрунтям дослідження проблем зобов'язальних інформаційних відносин є праці О.В. Кохановської – розробника вітчизняної доктрини цивільно-правової регламентації інформаційних відносин.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поняття та місця договорів про надання інформаційних послуг у системі цивільно-правових зобов'язальних відносин, визначення їх видів та особливостей, окреслення специфіки юридичних фактів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні договірні зобов'язання.

Основний матеріал дослідження. Одним із найпоширеніших на практиці договорів, об'єктом якого є інформація, а предметом – інформаційні права особи є договір про надання інформаційних послуг. За своїм змістом такий договір спрямований на створення інформації та надання контрагенту прав на її використання. Окремими різновидами договору про надання інформаційних послуг є договір консалтингу, договір про проведення маркетингових досліджень, договір про проведення інформаційних та патентних пошуків тощо.

Зауважимо, що Цивільний кодекс України (надалі – ЦК України) [1] вперше на кодифікованому рівні закріпив норми, які визначають загальні положення щодо договорів про надання послуг (статті 901-907). У цивільному праві послуги розглядаються як окремий вид об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК України), які відрізняються від інших об'єктів (речей, результатів робіт, нематеріальних об'єктів тощо). У зв'язку з особливостями послуг як об'єктів усі договори, предметом яких вони виступають, поєднуються в єдиний тип цивільно-правових договорів, а саме договори про надання послуг [2].

У цивілістичній літературі наголошується, що послугам притаманна своєрідна природа та специфічні ознаки. Для всіх послуг характерним є те, що вони: 1) мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває уречевлюваного вигляду; 2) тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); 3) не збігаються із самими діями (діяльністю) виконавця, а існують як окреме явище – певне нематеріальне благо [3, с. 189].

Послуги передусім мають нематеріальний характер. Цим вони відрізняються від такого виду об'єктів, як речі. Водночас нематеріальність послуг не зменшує їх значення в цивільному обороті. Навпаки, останнім часом спостерігається розширення кола договорів, предметом яких є саме нематеріальні об'єкти – послуги. Для послуг характерним також є те, що вони тісно пов'язані з особою виконавця та процесом виконання ним певних дій або здійснення певної діяльності. Це означає, що послуга існує тільки тоді, коли вона надається. У цьому полягає різниця між послугами та результатами робіт, стосовно яких виникають договори підрядного типу. Послуги, навпаки, не мають результату, який би мав окремий уречевлений вигляд, матеріальне втілення [4]. Отже, послуга – це певне нематеріальне благо, яке споживається в процесі вчинення певних дій.

У радянській юридичній літературі 60-80-х рр. були висловлені дві позиції стосовно можливості виділення зобов'язань про надання послуг. Значна група вчених обґрунтовувала необхідність виділення в системі цивільно-правових зобов'язань специфічного зобов'язання про надання послуг. Проте визнання існування зобов'язань про надання послуг не сприяло єдності думок авторів щодо правової природи цих зобов'язань. Зважаючи нематеріальний характер послуги, Є.Д. Шешенін дійшов висновку, що предметом підрядних договорів є результати, що втілюються в товарах (речах), а предметом договорів, що породжують зобов'язання з надання послуг, – результати діяльності, які не існують окремо від виконавців і не є речами [5, с. 348].

Згідно з іншою думкою в будь-якому договорі можна вбачати послугу одного контрагента і винагороду за неї з боку іншого [6, с. 14]. М.І. Брагінський на основі аналізу змісту договорів запропонував їх поділ на договори з виробництва робіт і договори про надання послуг, відносячи до останнього виду поставку, постачання енергії і газу і т.ін. [7, с. 34]. Інші вчені вважали, що для виділення самостійного договору про надання послуг взагалі немає підстав [8, с. 38].

Наразі зазначена наукова дискусія частково втратила свою актуальність. ЦК України закріпив правові положення щодо регламентації відносин по наданню різних видів послуг. Зокрема, загальні положення про договори з надання послуг регулюються главою 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» (ст. 901-907). ЦК України також містить глави про окремі види послуг (гл. 64-74). Такий підхід до регулювання договірних відносин із надання послуг обумовлений тим, що ЦК України не містить вичерпного переліку договорів про надання послуг і тому передбачає, що положення 63 глави можуть застосовуватись до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язань (ч. 2 ст. 901 ЦК України).

Таким чином, послугам притаманна своєрідна правова природа. Для всіх послуг характерним є те, що вони: мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває речового вигляду; послуги тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); не збігаються із самими діями (здійснення діяльності) виконавця, а існують як певне нематеріальне благо [3, с. 267]. Відповідно до зазначеного послугу можна визначити як нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою (замовником) у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності.

Серед договорів про надання послуг значне місце посідають зобов'язання з надання інформаційних, у тому числі консультаційних послуг. Свого часу в ст. 41 Закону України «Про інформацію» в редакції 1992 року [9] містилося визначення поняття інформаційної послуги як здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб. Наразі в чинній редакції Закону України «Про інформацію» [10] немає визначення інформаційної послуги, що цілком закономірно з огляду на досить розширене тлумачення, що містилося в попередній редакції Закону.

Особливим видом інформаційних послуг є консультативні послуги. На думку Г.Ю. Шаркової, консультативна послуга в якості об'єкта регулювання, як будь-яка інша послуга, включає в себе всі ознаки, притаманні інформаційній та послужі взагалі, а саме: фактичне здійснення, юридична дозволеність (правомірність), неосаяжність, складність обумовлення та невід'ємність від джерела надання послуг, синхронність надання та отримання послуг, їх нестабільність (останні дві групи властивостей можна об'єднати поняттям моментального використання послуг), нестійкість якості та неможливість її визначення, в тому числі складність виявлення критеріїв якості [4].

Головним розмежувальним критерієм договору консалтингу від інших цивільно-правових договорів є його предмет. До предмета договору консалтингу входить надання послуг, яке має певний механізм надання професійних консультацій та рекомендацій. Таким чином, можна зробити висновок, що предмет договору консалтингу – діяльність фізичної або юридичної особи зі створення та передачі інформації, яка необхідна для вирішення конкретних проблем замовника та використовується в процесі її існування. Результатом виконання договору консалтингу є вдосконалення практики чи виробництва, підвищення ефективності роботи замовника.

Договір консалтингу належить до групи непоіменованих цивільних договорів і є різновидом договору оплатного надання інформаційних послуг. В юридичній літературі надається наступне визначення договору консалтингу: за договором консалтингу одна сторона (виконавець) зобов'язується здійснити для іншої сторони (замовника) фактичну діяльність зі створення та передачі обумовленої сторонами інформації для вирішення конкретних завдань замовника, що використовується в процесі її надання, результат якої, як правило, не має речового виразу, але інколи може фіксуватися на матеріальному носії, котра може надаватися як одноразово (за заявкою), так і на постійній основі (абонентське консультативне обслуговування), а замовник зобов'язаний прийняти зазначену інформацію від виконавця та оплатити її [11, с. 5].

Дане визначення, незважаючи на його розширений характер, відносить до предмета договору консалтингу створення і передачу обумовленої сторонами договору інформації, тобто за своєю цільовою спрямованістю договір консалтингу належить до договорів зі створенню інформації та набуття інформаційних прав.

За своєю правовою природою інформація як нематеріальне благо особливого роду, створення та надання прав на яку обумовлюється договором консалтингу може не мати оречовленої форми. Для участі в цивільних правовідносинах інформація має існувати в будь-якій формі, придатній для сприйняття. Це можуть бути усні відомості, які надаються замовнику на підставі виконання договору консалтингу. Інформація може бути зафіксована в матеріальній формі у вигляді письмового документа або надаватися в електронній формі тощо. У результаті виконання договору консалтингу замовник отримує відомості необхідні, для вирішення власних завдань, задоволення своїх потреб та інтересів.

У відносинах консалтингу замовник зацікавлений в отриманні певних даних, відомостей чи іншої інформації у формалізованому вигляді (у формі аналітичних звітів, висновків, консультацій тощо). У результаті виконання договору консалтингу замовнику може бути надана усна інформація. Проте у всіх зазначених випадках метою договору є не сам процес реалізації певної діяльності виконавця з пошуку та надання певних відомостей, а її кінцевий результат – набуття замовником прав на інформацію, яка має задовольняти його потреби й інтереси. Відтак ми не можемо беззастережно погодитися з наведеною позицією про належність договору консалтингу до групи договорів про надання послуг.

Як уже зазначалося, послуга як об'єкт цивільних прав є нематеріальним благом, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) в процесі вчинення діяльності виконавцем. На відміну від договорів про надання послуг у сфері речових відносин (перевезення, зберігання, комісія, доручення тощо), в яких юридичне значення для виконання договору має сам процес здійснення певної діяльності (з транспортування, зберігання, представництва чи ведення чужих справ тощо) в межах системи інформаційних договірних зобов'язань, так звані інформаційні послуги не споживаються в процесі їх надання.

У класичному розумінні категорії «послуга», що формулюється цивілістикою як діяльність, яка споживається в процесі її надання та знаходить своє закріплення у нормах

глави 63 ЦК України, за таким договором не надається. Договір консалтингу, договір про ведення інформаційних досліджень, інформаційних та патентно-аналітичних пошуків спрямовані насамперед не на процес виконання певної діяльності, а на створення інформації та надання прав на неї іншій стороні договору. Тому вважаємо за необхідне віднести такі договори до групи договорів, спрямованих на створення та надання прав на інформацію, а не до правочинів щодо надання «інформаційних послуг».

Зазначимо, що підхід щодо віднесення договорів про проведення інформаційних досліджень до групи договорів про надання послуг раніше зазнавав критики у цивілістичній науці. Зокрема, І.Р. Шишка, аналізуючи предмет договору про проведення маркетингових досліджень пропонує віднести договір про проведення маркетингових досліджень до непоіменованих договорів, які «примикають до особливого підтипу підряду на підготовку документу та потребують нормативного забезпечення, яке б відповідало загальному спрямуванню регулювання підрядних відносин» [12, с. 10].

З останньою тезою не можемо цілковито погодитися, оскільки за своєю суттю договір підряду – це договір на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. Якщо договір про проведення маркетингових чи інших інформаційних досліджень передбачає компонування певної інформації та передачу прав на неї, то такий договір не може належати до договорів підрядного типу. Для його змісту характерним є, як правило, особисте виконання зобов'язання контрагентом; творчий характер виконання зобов'язання, ризик недосягнення обумовленого результату договору покладається на замовника та передача чи надання замовнику прав на використання отриманої в результаті дослідження інформації. Тому предметом такого договору є не роботи (підряд на підготовку документу), а отримання в процесі творчої, аналітичної інформаційної діяльності нової інформації та надання чи передача прав на неї замовнику.

Висновки. На підставі проведеного дослідження договору про надання інформаційних послуг у системі цивільно-правових зобов'язальних відносин можна резюмувати наступне.

1. У межах цивілістичної науки договір про створення інформації та надання інформаційних прав контрагенту отримав узагальнену назву договір про надання інформаційних послуг. Окремими його різновидами є договори консалтингу, договір про проведення маркетингових досліджень, договір про проведення інформаційних пошуків та патентних пошуків тощо.

2. Категорія «послуга» формулюється цивілістикою як нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення певної діяльності виконавцем. На відміну від договорів про надання послуг у сфері речових відносин (перевезення, зберігання, комісія тощо), в яких юридичне значення для виконання договору має сам процес здійснення певної діяльності, в межах системи інформаційних договірних зобов'язань так звані «інформаційні послуги» не споживаються в процесі їх надання.

3. Метою консалтингової, маркетингової, інформаційно-пошукової чи іншої діяльності, що зазвичай охоплюється категорією «надання інформаційних послуг», є не сам процес проведення інформаційних досліджень, пошуку інформації чи консультування замовника, а надання останньому відомостей, отриманих у результаті виконання договору. Договір консалтингу, договір про ведення інформаційних досліджень, інформаційних та патентно-аналітичних пошуків спрямовані, насамперед, не на процес виконання певної діяльності, а на створення (пошук, систематизацію, аналіз) та надання інформації замовнику. Тому договори про надання інформаційних послуг належать до групи договорів щодо створення та надання прав на інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
2. Науково–практичний коментар до Цивільного кодексу України ІАС «Ліга–Закон». URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk.html?start=459>.
3. Цивільне право України: Підручник. У 2–х т. / За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо–Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 2. 567 с.
4. Шаркова Г.Ю. До питання щодо визначення поняття договору консалтингу. URL: <http://library.nlu.edu.ua/POLN...8.../Sharkova.pdf>.
5. Шешенин Е.Д. Классификация гражданско–правовых обязательств по оказанию услуг // Антология уральской цивилистики. 1925–1989: Сборник статей. М.: Статут, 2001. 431 с.
6. Куник Я.А. Кредитные и расчетные отношения в торговле. М., 1970. 294 с.
7. Брагинский М.И. Общее учение о хозяйственных договорах. Минск, 1967. 264 с.
8. Кабалкин А.Ю. Сфера обслуживания: гражданско–правовое регулирование. М., 1972. 197 с.
9. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 48. Ст. 650.
10. Про інформацію: Закон України в редакції Закону України № 2938–VI від 13.01.2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 313.
11. Шаркова Г.Ю. Договір консалтингу. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Науково–дослідний ін.-т прив. права і підприємництва. К., 2011. 20 с.
12. Шишка І.Р. Договір на маркетингові дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03.; Науково–дослідний ін.-т прив. права і підприємництва. К., 2010. 18 с.